

DE LICHTE VOORDE

PERIODIEK VAN DE
VERENIGING VOOR OUDHEIDKUNDE TE LICHTENVOORDE

DE VOORMALIGE KERK VAN DE ST. ANTONIUS VAN PADUA-PAROCHE TE VRAGENDEP,
DIE HET VOLGENDE JAAR 100 JAAR BESTAAT.
OVER DE OPRICHTING VAN DEZE PAROCHE ZIE PAG. 15 E.V.

EEN OUDE AKTE UIT DE
"STADT EN HEERLIJKHEIJDT" LICHTENVOORDE
en een poging tot vertaling daarvan.

Tot het familie-archief van de heer J. F. W. Buijnink te Lichtenvoorde behoort een uit 1746 daterende akte, waarvan ik een zeer gave kopie mocht ontvangen en die op deze plaats hopelijk even duidelijk voor de lezers is afgedrukt.

Enige opmerkingen vooraf:

Uit bedoelde akte heb ik de indruk gekregen dat het ambt van "richter" niet uitsluitend een op de rechtspleging gericht beroep was en dat we richter Stumph hier vermoedelijk bezig zien in een notariële functie. Vóór 1811 werden ten overstaan van het plaatselijk gerecht akten gepasseerd, hetgeen tegenwoordig meestal of uitsluitend notarieel geschiedt (testamenten, akten van overdracht van onroerend goed, huur-overeenkomsten, verklaringen, enz.).

Niet overal waren er in de Republiek der Verenigde Nederlanden notarissen gevestigd, zodat een akte voor een richter, landschrijver of hoe die ambtenaar anders mocht heten, werd gepasseerd.

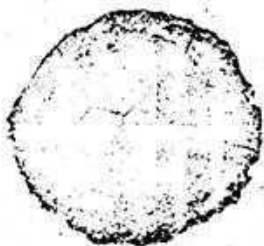
Op de volgende pagina's vindt U een reproductie van het origineel, daarna een letterlijke vertaling door de heer G. A. W. Boerkool uit Aalten en vervolgens een vertaling in onze huidige nederlandse taal door de heer Henk Hulshof.

Ick Frederik Hendrick Stamp ^{ph}
Richter der Stadt en Heerlykheit Ligh-
tenwoorde; doe Conde en Certificieere nits doe-
sen, doch voor my Saamt Gornoten Ambro-
sius Tongerlo, & Frederik Christ. Huijpinck
in Judicio zijn ~~gadesenen~~ ^{gadesenen} Narmen wol-
ters op schutten, ende Geestjen wolters
Eheluyden, marito tutore, dewelke beken-
den voor haer Ende haren Erven in Eenen
Steen, vasten Ewigen en onwederroep-
lijken Erfcoop, Erflijk en Ewiglijk overge-
laten ende vercoft te hebben; Gelykhey
Comparanten voor eene wet en te dan-
ke betaalde Summa Geldes aan haren
Swager en Broeder Gosselijc Worters, Her-
doerse, Hummelink Eheluyden en desser
Erven Ceeserven, end transporteeren
Craght ende nits desen haer Comptra-
Eijgen toebehorende halve behuyzinge,
met zijn wehre aan wolters goe door den
Copieren selfs bewoont wordt in de Boer-
schap Zienwent deze Heerlykheit Ligh-
tenwoorde bij Harwise Kennelyk gelegen,
ende sulx voor vrij ende alldoijal Erve
ende goet, niemers mede besivaart, dan

met zijne ordinare Diensten, waghken
Hoff Jurff & zoo daar toe van alts gestaan
leest ende noch start, alles nader en
bieder bij den Propbrieff Geexprezente
en nuytgedruckt: quo relatio; haer Com-
paranten ende haren Erven daar van
ontevende ende Poperen voorschreven
ende dessen Erven daar mede wederom

beervende, onder belofte van lantreg-
telijke wahr ende wahrschap, bij en
met veronderpandinge van Comparan-
ten personen en Goederen, ten Eynde
in Cas van Existie sich daaraan te
kunnen verhalen als Reijters; alles
zonder argelist Desijner stipulando.

Daar op behoortlike hanttaetinge
gedaan. In waarheit omvond hebbe
ick Richter voorschreven mijn sachet
hieronder gedruckt en als Landtschrij-
ver Onderteijkent. Actum Ligh-
tenwoorde den 26. Maj 1746.

J. H. Stump

Ick, Frederick Hendrick Stumph, richter der stadt en heerlijkheijdt Lightenvoorde, doe cond en certificeere mits deesen, dat voor mij sampt coornoten Ambrosius Tongerloe en Frederick Christ. Huijnink in judicio (rechtens naar recht) zijn erscheenen Harmen Wolters op Schutten ende Geertjen Wolters, eheluijden, marito cutore, (wettelijk gehuwd?) dewelke bekenden voor haar ende haren erven in eenen steden, vasten ewigen en onwederroepelijken erfcoop, erflijk en ewiglijck^{overgelaten} vende vercoft te hebben, gelijk zij comparanten voor eene we en te danke betaalde summa geldes aan haren swager en broeder Gosselijk Worters, Henderse Hummelink eheluijden en dessen erven ceedeerden ende transporteerden craght ende mits desen haar comp-ten (comparanten) eijgen toebehoren de halve behuijsinge, met sijn wehre aan Wolters soo door den coperen selfs bewoont wordt in de boerschap Zieuwent deese Heerlijkheijt Lightenvoorde bij Harvelde kennelijk gelegen, ende sulx voor vrij ende allodijaal erve ende goet, nieuwers (nergens anders) mede beswaart, dan met sijne ordinare diensten, wagten, hoff, turff enz. soo daar toe van alts gestaan heeft ende nogh staat, alles nader en breder bij den coopbrieff geexpresseert en uijtgedru_{ck}t quo relatio (bij ambtelijk rapport); haar comparanten ende haren erven daar van ontervende, ende coperen voorschreven ende dessen erven daar mede wederom beervende, onder belofte van lantregtelijke wahr ende waar- schap, bij en met veronderpandinge van comparanten, personen en goede- ren, ten eijnde in cas van evixtie (geval van uitwinning) sich daar aan te kunnen verhalen als regtens: alles sonder argelist desuper stipulando. Daar op behoorlijke hanttastinge gedaan. In waarheijt oircond hebbe ick richter voorschreeven mijn cachet (zegel) hieronder gedru_{ck}t en als landtschrijver onderteijckent.

Actum Lightenvoorde, den 26 Maij 1746.

Fr. H. Stumph.

Uitwinning (Van Dale): Rechtsvordering om aan iemand de eigendom van enige zaak te ontnemen; het verhalen van de vordering op de goederen van de schuldenaar;

Voorrecht van uitwinning: recht van de borg om te eisen dat de schuld eerst verhaald wordt op bepaalde door hem aan te wijzen goederen van de schuldenaar.

Ik, Frederick Hendrick Stumph, Richter van de stad en Heerlijkheid Lichtenvoorde, maak bekend en verklaar hiermee, dat voor mij te samen met mijn keurgenoten Ambrosius Tongerloe en Frederick Christ. Huijnink ter rechtzitting zijn verschenen Harmen Wolters op Schutten, en Geertjen Wolters, echtlieden, van wie de man voogd is, die verklaarden voor hen zelf en hun erfgenamen in onverbreekelijke vaste, eeuwige en onherroepelijke erfkoop, erfelijk en voor eeuwig overgedragen en verkocht te hebben; dat zij, comparanten, voor een zeer naar genoegen betaalde som gelds aan hun zwager en broer Gosselijk Wolters (Wolters' in akte), Henderse Hummelink, echtlieden, en hun erfgenamen afgestaan en overgedragen hebben in kracht van gewijsde (onherroepelijke) en hiermee aan comparanten (afk.?) in eigendom toebehorende halve behuizing en verdere aanhorigheden aan Wolters, die door de kopers zelf bewoond wordt in de buurtschap Zieuwent van deze heerlijkheid Lichtenvoorde, kennelijk bij Harreveld gelegen, en zulks als vrij en allodiaal (eigen) erf en goed, nergens mee bezwaard dan met de gewone diensten, wacht (wachtgelden?), hofturf etc.: zoals daarbij van ouds gestaan heeft en nog staat, alles nader en uitvoeriger in de koopakte uitgedrukt en gespatieerd bij ambtelijk rapport (quo relatio?); waarbij de comparanten en hun erfgenamen daarvan onterfd worden, onder belofte van landrechtelijke borg en borgstelling (?), onder verpanding van comparanten personen en goederen, ten einde in geval van rechtsverdering zich daarop rechtens te kunnen verhalen: alles te goeder trouw, zoals boven aangegeven. Dit alles naar behoren met handslag bekrachtigd. De naar waarheid opgetekende verklaring heb ik richter voornoemd voorzien van mijn zegelafdruk en als landschrijver (?) ondertekend. Waarvan akte. Lichtenvoorde, den 26 mei, 1746.

Fr. H. Stumph.

(Henk Hulshof)

LICHTENVOORDE 1000 JAAR ?

Een bijdrage ter verantwoording van de vraag : "Lichtenvoorde 1000 jaar"? dient direkt te beginnen met de verstoring van een lang en hevig gekoesterde illusie. Deze vraag moet namelijk ontkennend beantwoord worden. Lichtenvoorde 1000 jaar is historisch gezien op geen enkele wijze een haalbare kaart. Lang, zelfs zeer lang is aan de wensdroom van een duizendjarig Lichtenvoorde vastgehouden. Nog in het in 1970 verschenen "Lichtenvoorde in oude ansichten" is de mythe aanwezig en even verder wordt Lichtenvoorde nog meer teruggezet in de historie, naar vóór Karel de Grote (768). Wie ook maar iets weet van de politieke geschiedenis van Saksen kan konstateren, dat het noemen van Lichtenvoorde onder de heerlijkheden, die lagen tussen Rijn en Weser pas voor veel later tijd juist is. Wat hier voor Lichtenvoorde zou gelden, zou dan ook van toepassing moeten zijn op alle andere genoemde Westfaalse heerlijkheden vóór 768. Ook dit is volstrekt onjuist en onmogelijk.

Wat heeft er nu toegeleid om tot het gegeven Lichtenvoorde 1000 jaar te komen ? De oorsprong ligt in een oorkonde die L.A.W. SLOET opnam in het Oorkondenboek der Graafschappen Gelre en Zutphen ('s-Gravenhage 1872 - 1876). Deze oorkonde (no. 88) handelt over de inkomsten van het klooster Fulda onder abt Hadamanus : *Descriptio redditus terrae Fresonum sub Hadamano abbate Fuldenti*". Onder de plaatsen die inkomsten verschaffen aan de abdij komt de plaatsnaam "Lihdanfurt" voor. Sloet identificeerde nu Lihdanfurt als Lichtenvoorde. Deze identificatie was al onjuist, omdat Lichtenvoorde - en dat nog wel in 945 - zeker niet in "terra Fresonum" het land van de Friezen, lag.

Vervolgens dient te worden nagegaan hoe het gegeven Lihdanfurt is ontstaan. De oorspronkelijke oorkonde en de oorspronkelijke tekst zijn echter niet meer aanwezig. Wel is een afschrift (oorkonde 132) bewaard gebleven uit het midden van de twaafde eeuw (ca. 1150). Men kan rustig stellen, dat rond 1150 geen enkele monnik van de abdij Fulda toen in

staat was de oudste schenkingsoorkonden en inkomstenregisters van een gebied dat hem volkomen vreemd was, nog met zekerheid en in alle juistheid te lezen en te copiëren. Een onderzoek naar de Friese namen voorkomend in de registers van Fulda toonde aan, dat de namen op - heim en - wurt (= woerd = terp) het meest frequent voorkwamen. In het afschrift verschijnt de uitgang -wurt in verschillende vormen namelijk als -uurt, -werd, -wrđ, -wrt, -uurdh en - furt. Enkele -furtnamen zijn in het Friese gebied o.a. : Lanfurt, Scettefurt, Fricfurt, Bonfurt, Dattenfurt. Lihdanfurt is misschien identiek met Lintarwrđ, met het tegenwoordige Lichtaard in de gemeente Ferwerderadeel. In geen geval echter met Lichtenvoorde, dat niet - als het in 945 al bestond - in het land der Friezen lag.

Zeer duidelijk en uitvoerig wordt dit alles aangetoond in een studie van Dr. B. Bunde : "Ausführliche Untersuchungen über die auf Friesland sich beziehende traditiones Fuldenses II" in "Jahrbuch der Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer zu Embden XI" 1 en 2 (Emden 895). Reeds was dus in 1895 de onmogelijkheid van de veronderstelling Lihdanfurt = Lichtenvoorde aangetoond. Tien jaar daarvoor in 1885 had ook Adolph Tibus in zijn bekende werk "Gründungsgeschichte....." al deze naamsverklaring als onjuist gesignaleerd (pagina 1165).

Een ander argument is, dat rond Lichtenvoorde in 945 geen bezit van de abdij Fulda gelegen kan hebben. Dit bezit zou dan in verband gebracht moeten worden met missie - activiteiten van St. Bonifatius en afkomstig moeten zijn van schenkingen. Van missie - activiteit van St. Bonifatius in de tegenwoordige Gelderse Achterhoek is niets bekend en kan ook geen sprake zijn. Bonifatius wilde allereerst missioneren onder de Friezen, maar de omstandigheden voerden hem vnl. naar Thüringen en Hessen en tenslotte naar Friesland in 753 en 754, waarbij hij in 754 bij Dokkum de marteldood stierf. Bonifatius is wat zijn missie-activiteiten aangaat altijd buiten het gebied van de Saksen gebleven. Missie onder de Saksen of in een gebied dat tot de Saksische invloedssfeer behoorde is in Bonifatius' tijd, ook al politiek gezien, een onmogelijke zaak.

De eerste missie-pogingen onder de Saksen dateren op zijn vroegst van 772, achttien jaar na de dood van St. Bonifatius. Pas na 785 kan serieus gepoogd worden de Saksen te bekeren tot het Christendom, waarvoor in 792 Ludger van Karel de Grote opdracht krijgt voor het gebied West - Saksen. Van bezit van de abdij Fulda nà 945 rond het tegenwoordige Lichtenvoorde is danook geen spoor te bekennen.

Ook de afdracht in zilvergeld aan Fulda pleit tegen het duizendjarig Lichtenvoorde. Afdrachten in natura, zoals voor de abdij Werden uit het gebied Zelhem - Hengelo, lagen meer voor de hand. Geld afdracht duidt op een economische situatie waarin handel en geldverkeer een rol spelen. Ook dit is voor Lichtenvoorde 945 een zeer onwaarschijnlijke, zo niet onmogelijk gegeven in een gebied, dat gezien geografische situatie maar beperkt verspreide agrarische activiteit toeliet.

Ook het noemen in de oorkonde van het in de nabijheid gelegen Bredevoort (volgens Sloet) is geen argument ten gunste van Lichtenvoorde. Het genoemde Breitenfurt is eerder Breitenwurt of Bredenwurt, dat in de Texelgouw lag of identiek met Birdaard in Dantumadeel is. Het ook genoemde Dipingheim is niet Diepenheim, maar lag zeer waarschijnlijk in de buurt van Dokkum. Aan de juistheid van de opmerking van Dr. W. Jappe Alberts in zijn Geschiedenis van Gelderland ('s-Gravenhage 1966) pag.152 meen ik zeer te mogen twijfelen, zo niet als onjuist te mogen beschouwen. Jappe Alberts houdt hier Breitenfurt nog voor Bredevoort, maar noemt Lihdanfurt niet.

Ook St. Bonifatius als patroon van de parochiekerk te Lichtenvoorde gaat niet terug op direkte contacten met Fulda. De in 1496 gestichte kapel te Lichtenvoorde had als patroon St. Antonius Abt, een kerkpatroon die bij adel zeer in trek was. Vermoedelijk kan rond 1880, misschien naar aanleiding van Stoet's interpretatie St. Bonifatius kerkpatroon te Lichtenvoorde zijn geworden, alhoewel een eerdere toekenning natuurlijk zeer mogelijk is geweest. Tot nu toe is niet bekend, wanneer voor het eerst St. Bonifatius als kerkpatroon te Lichtenvoorde voorkomt.

DE MOEDERKERKEN GROENLO EN OLDEN EIBERGEN

De vroegere heerlijkheid Borculo omvatte het gebied van de tegenwoordige gemeenten Borculo, Neede, Eibergen, Groenlo en Lichtenvoorde. Omstreeks het jaar 800 verbreidt de geloofsverkondiger St. Ludger het Christendom in de Graafschap. Als in 805 het bisdom Munster wordt opgericht met Ludger als eerste bisschop, hoort het gebied om Borculo bij dit diocees. Pas in 1832 werd dit deel ervan afgescheiden en overgedragen aan de zogenaamd Hollandse Zending. Deze kerkelijke grenswijziging was een aanpassing aan de rijksgrens.

Mogelijk heeft voor Ludger reeds abt Bernrad hier als missionaris van Utrecht gewerkt. Men brengt hem wel in verband met Vreden. Widukind zou na zijn bekering in 785 daar al vroeg een kerk gesticht hebben. Sporen van zo'n heiligdom, die bij de opgraving onder de Vredense parochiekerk aan het licht kwamen, kunnen uit die tijd stammen. Maar over de werkzaamheden van abt Bernrad zijn geen berichten opgetekend. Vermoedelijk bezocht hij in het pas veroverd gebied de frankische steunpunten en koningshoven als aalmoezenier. Daarbij bestond dan tevens gelegenheid de omwonenden van de inheemse bevolking in de kerk op te nemen.

Reeds voor het optreden van abt Bernrad en Ludger zullen in deze streek wel enkele christenen gewoond hebben. De nabijheid van het Rijnland, waar het christendom zich steeds verder verbreidde en Xanten met de eeuwen - oude verering van de martelaar St. Victor alsook de missie-statie van St. Willibrord te Emmerik, begunstigde het bekendworden van het nieuwe geloof. Voor de hand ligt het eveneens, dat er toen vooral onder de adel over en weer langs de grens herhaaldelijk gemengde huwelijken zijn gesloten.

De Franken hebben al in de Merovingische tijd (450 - 750) hun macht in het land der Saksen laten gelden. In 622 of 623 versloeg de frankische koning Dagobert I de Saksen aan de Weser. Utrecht en omgeving behoorde tevoren reeds aan de Franken. Van hieruit schijnen ze ook in Oost-Gelder-

land nederzet gevestigd te hebben. De vondsten bij de opgravingen op "Erve Kots" te Lieveelde (Lichtenvoorde), die uit de zevende eeuw dateren, worden aan de Franken toegeschreven. Ook op de Hunenbulten bij Winterswijk zouden toen Franken gewoond hebben. Hetzelfde veronderstelt men over een grafveld onder Aalten. De Merovingische nederzetting te Erle bij Raesveld is dan een zuidelijke voortzetting van zulke stellingen langs het oosten. Vanuit deze posten kon het christendom tevens de omgeving beïnvloeden.

---oOo---oOo---oOo---

De overgang tot het christendom werd hier en in het Munsterland door Ludger om het jaar 800 tot voltooiing gebracht. Zijn levenbeschrijving vermeldt nergens een spoor van verzet. Opvallend snel ontwikkelde het missiegebied zich tot een bisdom. Voorlopig was Vreden het kerkelijk centrum voor de streek om Borculo. Mogelijk bediende men nu en dan vanuit Vreden hier en daar een kapel in de omtrek zoals te Groenlo en Eibergen. De eerste kerk binnen het gebied van de latere heerlijkheid Borculo werd volgens Th.A.M. Thielen omstreeks het jaar 950 gesticht te Groenlo. De Billungers in Vreden zouden de grond, die ze in Groenlo van het huis Widukind geërfd hadden, daarvoor hebben afgestaan. Patroonheilige werd de paus - martelaar St. Calixtus. De inwijding moet om 950 hebben plaats gehad, omdat men pas in deze tijd de beschikking over de relikwieën van deze heilige had kunnen verwerven. (1)

Tegen deze voorstelling pleiten gegevens, die een vroegere stichting van een kerk te Groenlo aannemelijk maken.

Dat Groenlo pas tegen 950 een kerk kreeg, is een veronderstelling, die uitgaat van het feit, dat de streek aanvankelijk dun bevolkt was. Hierbij mag men de vraag stellen, of de bevolkingsdichtheid op andere plaatsen groter was, toen daar een kerk gebouwd werd. Voor een vroege bewoning in het gebied om Borculo getuigen de heidense begraafplaatsen in Eibergen, Lieveelde en Vragender, alsook de heelwegen, die met een urnenveld verbonden waren.

In Vragender en Beltrum komt de naam nog voor. Ook bij Groenlo lag er eertijds een weg, die zo heette. De korenessen, die op de uitgestrekte hoogten ontstonden, zijn de vroegste ontginningen. Zoiets veronderstelt tevens een nabijgelegen nederzetting uit dezelfde tijd. Vanouds had het Stift Vreden veel bezittingen onder Eibergen, Beltrum en Vragender evenals het huis te Diepenheim in Geesteren, Eibergen en Vragender. De horigen, die de landerijen bewerkten, zullen toch niet van elders hierheen gedeporteerd zijn.

Als de parochie Groenlo pas omstreeks 950 ontstaan is, dan moesten Harreveld, Zieuwent, Beltrum, Geesteren, Borculo, Gelselaar en Neede hondervijftig jaar lang elke zondag twintig kilometer ongebaanede wegen afleggen om in Vreden de dienst bij te wonen. Heen en terug was dat dagwerk. Al die tijd was er aan het heidendom daar nog een rustig reservaat overgelaten.

---oOo---oOo---oOo---

Het gaat niet aan de stichting van de kerk in Groenlo te verbinden met de toewijding aan St. Calixtus als eerste patroon. Veeleer is St. Calixtus de tweede patroonheilige van Groenlo. Verandering van kerkpatroon komt in de middeleeuwen herhaaldelijk voor. Wichmond was aan St. Salvator of Christus als Verlosser toegewijd, later werd St. Ludger daar patroon. In Varsseveld volgt op St. Pancratius de H. Odulfus en daarna St. Laurentius. Te Vreden heeft als patroon St. George vermoedelijk de H. Sixtus vervangen. De kernismarkt, die bij de jaarlijkse viering van de kerkwijding werd gehouden, draagt soms nog de naam van de oorspronkelijke kerkpatroon. De vroegere naam van de Groenlose kermis geeft te kennen, dat de kerk aanvankelijk niet aan St. Calixtus maar aan het H. Kruis was toegewijd. Een oorkonde van 1559 gebruikt namelijk de tijdsbepaling : " Up unse Groenloesche Kermysse nemptlich Cruicemarckt" (2) Aan dat oorspronkelijk kruispatrocinium te Groenlo is ook wel toe te schrijven het Ambt van het H. Kruis, dat voor de eerste maal in 1340 vermeld wordt en de stichting

van de Vicarie van het H. Kruis in 1448. De toewijding aan het H. Kruis komt geheel overeen met het godsdienstig denken van de kerkestichter St. Ludger.

Als de kerk in Groenlo aan het H. Kruis was toegewijd en later St. Calixtus tot patroon kreeg, dan ligt haar oorsprong voor 950. Het bouwterrein zal geschonken zijn door het geslacht Widukind of anders door het Stift te Vreden, dat als uitzet veel bezittingen in deze omgeving van dat huis had ontvangen.

---oOo---oOo---oOo---

Een andere moederkerk in de vroegere heerlijkheid Borculo ontstond naar alle schijn in Olden Eibergen. Dicht bij de Berkel ligt daar een perceel, dat Kerkhof heet. Een kerkhof veronderstelt in de middeleeuwen steeds de nabijheid van een kerk of van een kapel met begrafenisrecht.

Overeenkomstig het voorschrift van Karel de Grote mocht men de overledenen alleen bij de parochiekerk ter aarde bestellen. In de naaste omgeving draagt een ander perceel de oude naam wehme. Dit woord betekent grond van de pastorie, waarmede de plaats van de pastorie bedoeld kan zijn.

De woning van een parochiegeestelijke heette in de middeleeuwen dan ook wehme.

Het huis Baak bij het Kerkhof schijnt de zaalhoeve van een hofgoed geweest te zijn. De ringgracht rondom is in 1870 gedempt met de grond van de opgehoogde begraafplaats. Bij een hofgoed hoorde een molen. Hier lag eertijds de molen van Vaarwerk volgens de goederenlijst van Diepenheim. Karel de Grote had als uitzet voor een kerk de schenking van een hof met een paar hoeven voorgeschreven. Vermoedelijk hoorde het hofgoed in Olden Eibergen eens aan het Stift in Vreden, dat aan het geslacht Widukind zijn ontstaan te danken heeft. Vreden bezat veel grond onder Eibergen, wellicht omdat de Berkel het verkeer tussen beide plaatsen begunstigde. Voor de hand ligt het dan ook, dat het Stift of anders het huis Widukind al vroeg op eigen bezit daar een kerk heeft laten bouwen, als godsdienstig middelpunt voor de Berkelstreek vanaf Rekken tot en met Geesteren.

Vermoedelijk hebben de Noormannen het gebouw verwoest. In 882 veroverden zij een wijk van Deventer. Van hieruit voeren zij de Berkel op naar het rijke Vreden, dat in die tijd door brand te grond ging. Hetzelfde zal toen de kerk in Olden Eibergen overkomen zijn. Denkelijk hebben ze bij zo'n tocht in Borculo een schip verloren. Volgens zeggen werd het in een bouwput ontdekt (om vervolgens voorgoed onder beton weer te verdwijnen). Na de ramp werd de nieuwe kerk in het dorp Eibergen gebouwd. Op die hoogte bestond er geen wateroverlast zoals in Olden Eibergen. De toewijding aan St. Mattheus ligt om het jaar 1200. Het vroegere patrocinium is onbekend. Tot de parochie (Olden) Eibergen behoorden aanvankelijk Geesteren, Borculo en Neede. De overlevering weet nog, dat eertijds de processie vanuit Eibergen over Haarlo naar Geesteren trok, dat is dwars door het oorspronkelijke parochiegebied (3). Ook vormden Geesteren, Borculo en Eibergen in 1193 een eigen aartsdiakonaat overeenkomend met dezelfde begrenzing van west naar oost. Neede lag in een ander aartsdiakonaat, omdat het een bezit van het Stift Uberwasser te Munster was geworden.

De opvatting, dat de plaatsen van de parochie Groenlo zijn afgescheiden, wordt nergens bevestigd. Zij berust op de veronderstelling, dat Groenlo de moederparochie van de gehele heerlijkheid Borculo was.

Al vanaf het begin was de heerlijkheid door de moederparochies Eibergen en Groenlo in een noordelijke en zuidelijke helft verdeeld. Vreden zal de kerken van Eibergen en Groenlo wel in dezelfde tijd gesticht hebben. In het noorden zowel als in het zuiden was het al dadelijk even nodig de pas-bekeerden in het kerkelijk leven op te nemen.

M. Reinders, O.F.M.

Vorden.

1. Th.A.N. Thielen	"St. Calixtus en Groenlo", Archief voor de geschiedenis van de Katholieke kerk in Nederland, Jaargang 15-1973-1, pag. 57.
2. J.H. Hofman	"Het Kerapel van den H. Calixtus te Groenlo", Archief voor de geschiedenis van Aartsbisdom Utrecht, Jaargang 22-1895-, pag. 24-25.
3. Hendrik Odink	"Land en volk van de Achterhoek", pag. 81

100 JAAR PAROCHIE VRAGENDER

In Vragender stond het oudste godshuis van de gemeente, n.l. de St. Jacobskapel, waarvan nog enkele muurresten over zijn. Het gebouw, dat volgens zijn afmetingen vermoedelijk aan ongeveer tweehonderd personen plaats bood, wordt in 1444 vermeld, maar is stellig veel ouder. Een parochiekerk is het niet geweest, omdat Vragender evenals Lichtenvoorde vanaf de bekering kerkelijk tot Groenlo behoorde. In 1672 richt de bekende Munsterse Bisschop, Bernard van Galen, de parochie Lichtenvoorde op. Hiertoe behoorden van toen af aan ook de buurtschappen Lievalde en Vragender. Bijna tweehonderd jaar later, namelijk in 1862, bestaan er in Vragender plannen voor een bijkerk. Bijzonder ijverig werkte daarvoor J.B. Lageschaar, in die tijd kerkmeester van Lichtenvoorde. In een mondeling onderhoud met J. Zwijsen, de eerste Aartsbisschop van Utrecht, die toen hier vermoedelijk op vormreis was, diende hij daartoe een verzoek in, dat door de Bisschop met welwillendheid in overweging werd genomen.

Op 20 maart 1862 herinnert J.B. Lageschaar in een brief Monseigneur aan dit plan. Het gemoedelijk schrijven, recht op de man en de zaak af, brengt in één zin of beter in één adem alles met aandrang naar voren, wat de schrijver op het hart lag. Het stuk is niettemin duidelijk en zal door de Bisschop, die zelf niet zonder taalfouten kon schrijven, met smaak zijn gelezen. De buitengewone organisator en grote kerkvorst, de vriend van Koning Willem II, wist met iedereen om te gaan en was voor iedereen toegankelijk. Wij geven de tekst weer in de eigen spelling en het afwijkend gebruik van leestekens en hoofdletters :

Weleerwaarde Doorluchtige Hoogwaardigheid den Aartsbisschop van Utrecht J. Zwijsen.

Daar ik J.B. Lageschaar op den 25sten Febr. 1862 bij uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid ben tegenwoordig geweest, om verlof aan te vragen, om in onze Buurtschap Vragender onder Lichtenvoorde eene

nieuwe Kerk en vervolgens een Pastorie te mogen bouwen, waarop uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid my geantwoord hebt, dat gij er om denken wilt, en met den Deken er over te spreken, en my belast, dat wij ook Promissie moesten aanvragen aan het Gouvernement, en nu hebben wy een stuk van aanvrage aan het Gouvernement laten opmaken, en het den Deken eens laten zien of het goed opgesteld was, heeft den Deken ons gezegd dat het stuk goed was, en met den Deken overlegt aan wie wij dat stuk nu moesten opsturen, heeft den Deken ons gezegd, dat het beste was, om het aan uwe Doorluchtige Hoogwaardigheid te sturen, en dat Gij voor ons gelieve de zaak te schikken.

En nu hopen wij allen dat het den wil van God moge zijn, dat onze aanvragers, eenen gewensten uitslag mogen hebben.

Uwe dienstvaardige Dinaren

J.B. Lageschaar en zijne Buurtlui.

N.B. De verste afstand in het stuk van aanvrage aan het Gouvernement is een kwartier uur verder."

Het begeleidend verzoek aan Koning Willem III is opgesteld door iemand, die de stadhuistaal van die tijd wist te hanteren. Wij mogen hierbij denken aan de toenmalige pastoor van Lichtenvoorde, pater M.A. Lonink, o.f.m., die voorlopig wellicht nog buiten het geding wilde blijven.

Ziehier de tekst:

"Sire

Met diepen eerbied nemen de ondergeteekenden, allen inwoners van de buurtschap Vragender gemeente Lichtenvoorde, (Gelderland) de vrijheid, zich tot Uwe Majesteit te wenden, en hunne navolgenden belangen voor Uwer Majesteits troon neder te leggen. De buurtschap Vragender telt eene bevolking van nagenoeg 400 Catholijken, waarvan de digstbijwonenden ruim een half uur, en de afgelegensten ruim een uurgang van hunne parochiekerk te Lichtenvoorde wonen. Dat deze af-

stand, bij de slechte wegen, bijzonder voor meer bejaarden menschen, veel moeilijkheden baart, - vooral met het oog op de verpligting, voor de Catholijken om des Zondags minstens eenmaal de Heilige Godsdienst-oefening te moeten bijwonen -, zal wel geen verder betoog behoeven. Wanneer nu de buurtschap Vragender in haar midden eene kerk mogt bezitten, zouden de verwijderdste bewoners dier buurt, ze in een groot kwartier gaans kunnen bereiken, en zou dit voor bejaarden en kinderen een groot gerief zijn.

Daarbij komt nog dat de parochiekerk te Lichtenvoorde een zielenaantal behoudt van circa 1200, groot genoeg om in de behoeften van kerk, pastorie, armen en geestelijken te voorzien. Eigelijk heeft Vragender vroeger zelf eene kerk of kapel gehad, waarvan de ruïnen nog bestaan, en bekend zijn onder den naam van "de Vragendersche kapel". De overweging van een en ander heeft de ondergeteekenden geleid tot het indienen der volgende bede : "dat het Uwe Majesteit moge behagen om, in het belang van de Catholijken der buurtschap Vragender goedgegunstig te willen toestaan, dat de ondergeteekenden in het midden hunner buurt op eigen kosten mogen daarstellen, eene kerk met pastorie, en dat Uwe Majesteit moge gelieven te bevelen, dat uit 's lands middelen jaarlijks een tractement van minstens vier honderd gulden worde beschikbaar gesteld, tot tegemoetkoming in het onderhoud van den tijdelijken Roomsche Catholijken pastoor voor de buurschap Vragender".

Uwer Majesteits getrouwe onderdanen
Vragender, gemeente Lichtenvoorde
den 20en Maart 1862.

Aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, enz., enz.

G.H. Lageschaar, J.B. Klein Ikink, H. te Woerd, H. Lankvold, J. Boschker,
D.H. Lageschaar, J.H. Bennink, G.J. Rentink, J.B. Hulzevoord,

G.J. Eeftink, H. Harmelink, J. Naberink, H.J. Broekmans, J.B. Lageschaar, H.B. Nijenhuis, Jan Keuntjes, J.B. Meekes, J.H. Wijenborg, J. Schilderink, B.H. Avink, J.B. Langert, E. Wassink, B.H. Lankveld, G.J. Wessels, H. Hulzevoord, J.H. Rentink, A. Kroezen.

Maar daarmee was de kogel nog niet door de kerk. Voorlopig kon men nog rogge zaaien en maaien op de plaats, waar eenmaal de toekomstige bijkerk zou verrijzen. Blijkbaar kwam de aanvraag om tractement voor de toekomstige pastoor niet overeen met het plan van de Bisschop. Niet een pastoor immers, maar een kapelaan zal later enkele jaren lang de hulpkerk in Vragender vanuit Lichtenvoorde bedienen. In elk geval het verzoekschrift is in het bisschoppelijk paleis blijven liggen.

De eerste poging om een bijkerk te stichten was van de Vragenderse katholieken zelf uitgegaan.

Mogelijk had de toenmalige pastoor van Lichtenvoorde, M.A. Lonink, aan het plan zijn goedkeuring gehecht en de actie ervoor geleid en begunstigd. Toch blijkt nergens, dat er met hen geregeld besprekingen zijn gevoerd. Pas als de laatste stukken worden opgesteld, komt zijn naam onder de handtekeningen voor.

Misschien heeft hij om moeilijkheden te vermijden niet openlijk willen of kunnen meedoen. Er bestond in Lichtenvoorde zelf een bepaald soort tegenwerking, zoals valt op te maken uit een latere brief, namelijk van 1880. Daarin wordt aan enkele parochianen tenminste verweten, dat door hun toedoen aan de oorspronkelijke opzet bij de uitvoering afbreuk is gedaan.

In elk geval we zien alleen, dat Vragender zich rechtstreeks wendt tot J.H. Nijkamp, te Ulft, die toen ook deken over de parochie Lichtenvoorde was. Omgekeerd schrijft de deken aan "J.B. Lageschaar en verder Commissieleden te Vragender". Vermoedelijk heeft geen enkele partij ingezien, dat men van de pastorie in Lichtenvoorde had moeten starten om te slagen.

Het eerste verzoekschrift van Vragender, dat nog wel de goedkeuring van de deken had ontvangen, was in het bisschoppelijk archief te ruste gelegd. Het volgend jaar 1863 heeft geen stukken nagelaten. Misschien zijn zij verloren gegaan. Maar Vragender zette zijn actie voort.

In 1864 overhandigt men de deken een lijst met het aantal katholieken, die tot de bijkerk willen behoren. De deken zendt de lijst op 24 december 1864 met een begeleidend schrijven aan het slot naar de Aartsbisschop.

Weinig parochies en zeker geen enkele in onze gemeente beschikken voor die tijd over zulk een overzichtelijk uitgevoerd personenregister. Bij de namen van de opgegeven 64 gezinnen is ook het aantal leden van elk gezin vermeld.

Bovendien wordt er nog onderscheid gemaakt tussen communicanten en niet-communicanten; in die tijd namelijk de kinderen onder de 11 of 12 jaar. Het merkwaardige stuk verdient later een bespreking.

Voor de Bult is er een aparte berekening : 14 gezinnen en 78 gezinsleden. In het geheel zouden er 370 personen tot de toekomstige bijkerk behoren. Maar omdat tenslotte een paar gezinnen van de Bult - tegen hun wens - bij de parochie Lichtenvoorde zijn gebleven, is het getal uiteindelijk gedaald tot 352. Het begeleidend schrijven van de deken maakt begrijpelijk waarom de parochianen van de Bult apart geteld zijn :

Ulft, 24 December 1864

Monseigneur !

Voorstaande lijst is mij uit de buurt Vragender gemeente Lichtenvoorde overhandigd bij het aanzoeken tot verlof voor eene bijkerk. De 63 communicanten wonen op den Bult, behooren wel is waar tot Vragender, maar zijn even nabij Lichtenvoorde, ja sommige nog nader dan bij de projecteerde kerkplaats.

Met de meeste hoogachting

Monseigneur

U.D.M. ootm. en gehoorzaamste dienaar

J.H. Nijkamp

Deken.

Hoe de zaak zich verder ontwikkelde in 1865 blijft onbekend, omdat de stukken ontbreken. Maar op 8 februari 1886 schrijft de Deken van Groenlo

vanuit zijn standplaats Ulft namens de Aartsbisschop :

"Ulft den 8 February 1866.

J.B. Lageschaar en verdere Commissieleden in Vragender.

Mgr. de Aartsbisschop heeft mij de d.d. 6 February 1866 No 116 aangeschreven, dat hij genegen is de oprigting eener bijkerk in Vragender toe te staan, welke na voltooiing door een Kapellaan van Lichtenvoorde zal worden bediend.

Mgr heeft mij de behandeling dezer aangelegenheid opgedragen, maar mij gelast zekere waarborgen te stellen voor het navolgende :

1. Er moet één en een halve bundergrond worden geleverd vrij van hypotheek of andere uitgangen bovendien -
2. Tienduizend gulden moet zijn verzekerd voor het eerste begin der bouwkosten.

Mondelijksche beloften of bloote inschrijvingen zijn niet voldoende - Minstens tien der meestgegoede belanghebbenden moeten schriftelijk solidair, dat is een voor allen zich verbonden hebben.

Zoo ik deze voorwaarden vervuld zie, zal ik bereid zijn over het kerkplan enz. het andere te behandelen.

De Deken van Groenlo

J.H. Nijkamp."

De waarborgen voor 10.000 gulden en anderhalve hectare kerkegrond, die door de Aartsbisschop gevorderd zijn, worden op 18 mei 1866 gegeven door H.J. Broekmans, J.H. Rentink, J.H. Schilderink, G.H. Eeftink, G.J. Ikink, J.H. Wijenberg, G.J. Schilderink, J.B. Lageschaar, B.K. Avink, F.H. Lageschaar, J.B. Langert, J.D. Naberink, H. Harmelink.

Vragender wordt ongeduldig. Men wacht al vanaf 1862 op de goedkeuring van hun bouwplan. En nu de waarborgen naar de Bisschop zijn opgezonden, moet de vereiste machtiging wel spoedig afkomen. Zij willen daarom alvast

met de voorbereidende werkzaamheden beginnen.

De Deken schrijft daarover op 24 augustus 1866 aan de Bisschop :

"Dezen morgen hebben mij de menschen uit Vragender, parochie Lichten-
voorde, laten vragen, of het kwaad kan eenen put te maken; kalk te
leschen en terrein klaar te maken voor hunne projecteerde kerk....
Ik neem daarom de eerbiedige vrijheid U. D.H. te vragen, of eenig
uitzicht is dat het kerkplan eerlang met de vereischte goedkeuring
zal mogen verwacht worden".

Er zijn weer geen stukken, ook niet voor 1867, die ons inlichten over het
verder verloop.

Op 15 januari 1868 wordt A. Luyben minister van de R.-K. Eredienst. Hij
is de laatste minister van dat departement. Maar kort heeft hij zijn
ambt kunnen uitoefenen, want op 28 april komt het ministerie ten val. Hij
brengt al dadelijk een beslissende wending in het geval Vragender. Als
kamerlid had hij tevoren steeds met kracht het katholieke standpunt ver-
dedigd. Van zo iemand mocht het ongeduldige Vragender een spoedige ver-
wezenlijking van zijn wensen verwachten. Reeds op 22 januari richt "de
Vragenderse bouwcommissie" op eigen gelegenheid een verzoekschrift tot
de nieuwe minister om machtiging voor de bouw van een hulpkerk.
Maar een comité particulieren zonder officiële aanstelling mist de nodige
rechtspersoonlijkheid. Het kan voor niemand met gezag optreden.
Het verzoek was ongeldig, al heeft het bij slot van rekening toch wel de
uitvoering van het bouwplan verhaast.

De Minister toonde inderdaad spoedig een weloverwogen belangstelling voor
het Vragenderse vraagstuk. Een week later namelijk 30 januari schrijft
hij naar aanleiding daarvan een uitvoerige brief aan de Aartsbisschop.
Hij wijst daarin op het foutieve van de ondernomen stap, maar geeft
tevens ook de voorwaarden aan om tot het beoogde doel te komen. Van dit
schrijven kan hier maar een gedeelte worden overgenomen :

"Departement voor de zaken der R.K. Eeredient No. 13/ 299.

's Gravenhage, den 30 January 1868.

Eenige R.K. ingezetenen der buurtschap Vragender gemeente Lichten-

voorde in de provincie Gelderland, hebben zich bij nevengaand adres tot mij gewend, teneinde gemagtigd te worden, om ten behoeve der aldaar en in den omtrek wonende Roomsch Katholieken, op een aan te koopen terrein, eene kerk als bijkerk van Lichtenvoorde te bouwen volgens het overlegde plan en bestek, waarvan de kosten geraamd op f 16.128,— bestreden zullen worden uit eene als beschikbaar gewaarborgde som van f10.000,— en verder uit vrijwillige bijdragen. Het blijkt niet, dat de adressanten de vereischte hoedanigheid bezitten, om uit naam hunner medeIngezetenen in deze te handelen, of door het kerkelijk gezag zijn aangesteld en gemagtigd om voor eenige gedeelten der bestaande parochie Lichtenvoorde eene bijkerk te stichten.

Indien zoodanige bijkerk, naar Uw oordeel eene volstreckte behoefte is, dan zou de stichting daarvan behooren uit te gaan van het parochiaal kerkbestuur van Lichtenvoorde ofwel van eene daartoe door U Hoogerwaarde ingestelde kerkelijke Commissie, ingeval die bijkerk niet regtstreeks door het bestuur harer moederkerk, maar uitsluitend voor rekening van eenige gedeelten der parochie wordt gesticht en beheerd".

De Minister herinnert eraan, dat een kerk wel als partikulier eigendom kan gesticht worden, maar dan de gunsten in de wet vervat zal moeten missen. Hij vraagt verder voor een wettige oprichting naar het aantal Katholieken der bijkerk, de verhouding tot de moederkerk en de financiële zijde van de stichting enz.

De brief van de Minister is gedateerd op 30 januari. De 4 de februari verschijnt in Rome het decreet , waarbij Monseigneur Zwijsen gemachtigd wordt het hele bestuur van het Bisdom Utrecht over te dragen aan zijn Coadjutor Monseigneur A.J. Schaepman. Het geval Vragender behoort daarom tot de laatste bemoeienissen van J. Zwijsen als Bisschop van Utrecht. Vragender heeft toch met zijn aandringen bij Minister A. Luyben succes gehad. De nodige stukken konen al op 30 mei gereed. Zij worden nu ook

ondertekend door pastoor M.A. Loonink.

Enkele van de laatste stukken, die nu aan Mgr. A.J. Schaepman, sinds 9 maart Aartsbisschop van Utrecht, en door hem aan de Minister voor de zaken der R.K. Eeredienst zouden worden opgezonden, moeten nog aangehaald ofwel besproken worden.

Aanwezig is nog een "Ontwerp - contract."

Tusschen den Tijdelijken pastoor der R.K. Parochie Lichtenvoorde ter eene en De Commissie belast met het bouwen eener Bijkerk in Vragender (Gemeente Lichtenvoorde) ter andere zijde, Is behoudens goedkeuring van Z.D.H.W. Mgr. de Aartsbisschop van Utrecht nopens de tegemoetkoming, welke de Bijkerk zal moeten verstrekken aan de Pastoor der Gemeente Lichtenvoorde voor het onderhoud van de tweede Kapellaan, aangaan het volgende contract.

1. De Commissie der nieuw te bouwen hulpkerk in Vragender zal aan de tijdelijke Pastoor der gemeente Lichtenvoorde voor onderhoud van de tweede Kapellaan jaarlijks geven eene som van f200,- en daarenboven als jaarwedde aan of voor dien Kapellaan f 100,—
2. Bovengemelde som van f 200,— en f 100,— zullen moeten gevonden worden uit een vooraf op te rigten fonds, of borgtogt, door gemelde Commissie onderteekend.

Voor laatstgenoemde som echter slechts zoolang, als die som niet van Rijkswegen voor dien Kapellaan gegeven wordt, als wanneer ook de verplichting tot betaling dier som voor de Commissie van Vragender zal ophouden.

Aldus opgemaakt en wederzijds onderteekend te Lichtenvoorde den 18 April 1868.

De Pastoor van Lichtenvoorde, M.A. Loonink.

De Commissie voorn(oemd)

J.B. Lageschaar G.J. Eeftink

G.J. Klein Ikink, J. Rentink".

Een ander stuk is een voorwaardelijke verkoopacte, die ingaat, als de machtiging voor het bouwen der bijkerk verkregen is. Bij deze acte staan F.H. Lageschaar en G.J. Eeftink aan de Commissie de 30ste mei 1868 anderhalve hectare grond af ten behoeve van de bijkerk voor de som van f 850,- De grondeigenaren hebben er echter later een schenking van gemaakt.

Aan de Minister van Eredienst wordt het verzoekschrift van 22 januari dat toen zijn doel genist had, weer opgezonden. Het "Bestuur" voegt daaraan toe een bekrachtiging en laat tevens uitkomen, dat het zelf thans bevoegd is om te handelen, daar het van de Aartsbisschop de vereiste aanstelling heeft ontvangen :

"Aan Z.E. den Minister voor de zaken der R.K. Eeredienst.

Geeft met verschuldigde eerbied te kennen het Bestuur der op te rigten Bijkerk voor R.K. in de buurtschap Vragender, gemeente Lichtenvoorde Provincie Gelderland Dat, tengevolge der aanstelling door Z.D.H.W. den Aartsbisschop van Utrecht, van een bestuur der bovengenoemde op te rigten R.K. Bijkerk, gedacht bestuur meent te moeten herhalen het verzoek om magtiging tot den opbouw eener hulpkerk in Vragender, den 22 January 1.1. aan Uwe Excellentie ingediend door eenige Roomsche Katholieken in die Buurt.

Dat hetzelfde de eer heeft zulks te doen bij deze, op de zelfde gronden en steunende op de belofte, in genoemd adres aangegeven, hierbij alleen meldende, dat in Vragender wonen 453 zielen, waarvan 352 Katholieken, onder welken laatsten zijn 287 communicanten, en dat de 1 Bunder 50 roeden bestemd voor Kerkplaats, Kerkhof, enz. voorbehoudens de magtiging tot het bouwen der Kerk is aangekocht voor f 850,-

Weshalve voornoemd Kerkbestuur om de opgegeven redenen, met vorige eerbied zich tot Uwe Excellentie wendt, met het verzoek, dat door eene spoedige gunstige beschikking, de wensch der Katholieken in Vragender noge vervuld worden.

Met welk doende

Het Kerkbestuur voornoemd

Namens hetzelfde

M.A. Lonink, President

J.B. Lageschaar, Secret.

Lichtenvoorde d 30 Mei 1868."

Dit stuk is Minister Luyben niet meer ter hand gesteld, omdat hij, tengevolge van de val van het kabinet op 28 april, was afgetreden. Wellicht heeft Mgr. A.I. Schaepman dit verzoekschrift kunnen vervangen door een persoonlijke beniddeling bij een andere instantie van de Regering, want het Ministerie van Eredienst is niet meer hersteld.

Het vroegere verzoekschrift van 22 januari, dat volgens bovenstaande brief weer was opgezonden, zal wel bij de Regering opnieuw als bewijsstuk zijn ingediend; het is tenminste niet meer aanwezig.

Het hele verloop van de actie om een bijkerk is hier weergegeven alleen volgens de inhoud van de overgebleven brieven. Over de jaren 1863, 1865 en 1867 zijn geen schriftelijke gegevens bekend. Zij kunnen nog eens opduiken, maar vermoedelijk zijn ze verloren gegaan.

Blijkbaar heeft men ook in de andere jaren nog meer stukken over en weer geschreven, die nu ontbreken. De overgebleven teksten geven geen verklaring voor het trage verloop van de onderhandelingen. De machtiging van de Bisschop hing af van de goedkeuring door de Regering. Zoals uit het schrijven van de Minister voor Eredienst blijkt, moest men dan aan een aantal voorwaarden voldoen. Nog minder dan thans werden toen zulke zaken per kerende post afgedaan. Bovendien Mgr. Zwijsen bestuurdde twee bisdommen tegelijk, namelijk Utrecht en Den Bosch. Overal werden toen ook kerken en bijkerken opgericht, zoals in het naburige Harreveld, dat echter al in 1868 kon bouwen. Volgens het zeggen, had de Bisschop aanvankelijk geen toestemming willen verlenen, omdat de financiële grondslag te onzeker was. Tenslotte had echter de Bisschop zijn goedkeuring afhankelijk gesteld van een ontwerp- tekening. Naar het schijnt, was de bouw van de toren, die vijf jaar na de kerk werd voltooid, niet in dat bestek opgenomen.

De briefwisseling houdt op in 't jaar 1868. Zelfs de tekst van de machtiging namens de Regering en de Bisschop ligt niet ter beschikking. Men weet niet in welk jaar de vergunning werd verleend en evenmin wanneer met de bouw werd begonnen. Vermoedelijk heeft men moeten wachten tot 1869.

De bijkerk wordt gebouwd.

Ook de werkzaamheden bij de bouw hebben een dramatisch verloop gehad. De mondelinge overlevering weet menige interessante bijzonderheid, maar ook over offervaardigheid en grote samenwerking van het Vragenderse volk. De kerkegrond, die volgens de acte aan het voorlopig kerkbestuur was verkocht, werd tenslotte gratis afgestaan. Buiten de intekeningslijst stroomden nog geregeld losse giften binnen. Toen later H. Lankveld het kruis op de toren voor zijn rekening nam, schonk A. Steenkamp de koperen haan om toch maar "boven" hem te blijven. De leden van de commissie gingen bovendien nog ver buiten Lichtenvoorde collecteren. In plaats van geld nam men ook wel graan aan, dat naderhand weer voor klinkende munt van de hand werd gedaan. Een groot deel van het benodigde hout kwam uit het Schaar. De eigenaren stelden het gratis ter beschikking.

Het voorlopig kerkbestuur mobiliseerde alles, wat handdienst kon verrichten om de stenen uit Meddo te halen. Vervoer met paard en wagen leek uitgesloten. Het tussenliggende Garstenveld was namelijk in die tijd nog een drassig gebied. Smalle paden vormden daar wel de enigste verbindingslijn bij gebrek aan bruikbare voerwegen. Men legde daarom een soort jacobs-ladder van kruiwagens aan tussen de steenoven in Meddo en het bouwterrein in Vragender. De afstand werd verdeeld over posten, die ongeveer een paar honderd meter van elkaar verwijderd waren. Zij moesten de volle kruiwagen doorgeven en de lege terugbrengen. Pas tegen de avond van de eerste dag functioneerde de lijn. De eerste stenen bereikten nog voor zonsondergang hun eindpunt. De volgende dag had men telkens met kortsluiting te kampen. De kruiwagens aan groenvoer, aardappelen, turf en brandhout gewend, konden met de zware stenen slecht overweg. Zij piepten steen en been en takelden zienderogen af. Geheime kwalen kwamen aan het licht. Lijders aan ouderdomsgebreken, die ook nog een steentje bijdroegen voor het goede doel bezweken aan uitputting. Een schielijk einde vonden eveneens degenen, wier zwak gestel niet tegen de zware taak was opgewassen. Men dokterde

met noodverband tevergeefs aan acute breukgevallen. Wie zal ze tellen de kruiwagens, die hier hun levensloop verkort zagen of tenminste als invalide de dienst moesten verlaten? Maar gaandweg werd zo de afstand tussen de overblijvende kruiers groter. De linie begaf het. De derde dag lag de hele handdienst letterlijk en figuurlijk in duigen.

Toen moest toch de spandienst het werk overnemen. Waar een wil is, daar is een weg, zelfs door het drassige Garstenveld. Met de paarden werden ook de trekossen en trekkoeien onder dienst geroepen. De karren en wagens konden geen zware vrachten meenemen. Toch is de aanvoer tenslotte overvloedig geweest. Want van het overschot aan bouw materiaal werd later de woning van Overkamp, de koster, opgetrokken als derde huis op de Es.

De meeste vaklui kwamen van elders, vooral uit Bredevoort. Zij werden door het voorlopig kerkbestuur ondergebracht bij particulieren, die hen gratis onderhielden. Men wisselde na een week van kosthuis. Bij de tweede ronde echter bleek, dat men sommige adressen niet meer wilde aandoen. Dat waren dan zeker van die eeuwige "boeskool en zoereworst-huizen", of gezinnen met vleesloze keuken-praktijken.

In de winter van 1870 -71 lag het werk geruime tijd stil. De architect, een Duitser, was als soldaat opgeroepen voor de oorlog tegen Frankrijk. Het muurwerk, dat nog in de steigers stond, leed toen zoveel van de vorst, dat men de bovenlaag opnieuw moest metselen. Maar de vorstschade had de specie in de voegen ook op de andere plaatsen aangetast, zodat de kerk al spoedig een bouwvallig uiterlijk zou aannemen. De Duitse architect sneuvelde in Frankrijk. Onder leiding van ter Wiele, een timmerman uit Azewijn, kwam de kerk in 1871 gereed. De toren werd pas in 1876 voltooid. Blijkbaar heeft men wegens geldgebrek daarvoor aanvankelijk geen bouwvergunning kunnen krijgen. Maar dan heeft Vragender zich tenslotte nog tot grotere offervaardigheid bereid verklaard. De toren, die de oude kerk heeft overleefd, staat dan nog als een blijvend herinneringsmonument van die vroegere vrijgevigheid, die zich ook in de rijke aankleding van het gebouw steeds met nieuwe schenkingen getrouw bleef.

Pater Hubertus Clevers o.f.m. bediende als tweede kapelaan te Lichtenvoorde

van 1871 tot 1876 de bijkerk te Vragender. 's Zondags hield hij na de H.Mis zitting in de nog aanwezige "paterskamer" bij de familie Overkamp. Een pastorie moest nog gebouwd worden. In 1876 werd Vragender parochie met als eerste pastoor Hermanus Jongerius, die in 1863 kapelaan te Lichtenvoorde was geweest. Hij liet de nog bestaande pastorie bouwen en legde zelf de tuin aan. Maar hij stichtte ook de beste herinneringen in de harten van zijn parochianen.

Lijst van Vragenderse Katholieken in 1864.'

Onder leiding van J.B. Lageschaar, kerkmeester van Lichtenvoorde sinds 1854 begon in 1862 de actie voor de stichting van de bijkerk. Zij werd gebouwd in de jaren 1869 -1871. Heel Vragender offerde en werkte mede. Er werd anderhalve hectare grond geschonken, men leverde gratis timmerhout, haalde zelf de stenen uit Meddo, nam de vreemde vaklui in de kost, droeg bij op de intekenlijst en schaamde zich zelfs niet om in de omtrek te bedelen. Men gaf, wat men maar geven kon, want het mocht geen arme kerk worden. De namen van de gezinnen, die zo offerden voor de plaats van Christus ' Offer, staan vermeld in een lijst, die in 1864 door Deken J. H. Nijkamp, bij de Bisschop werd ingediend. Weinig plaatsen zullen over dat jaar zulk een uitgewerkt register kunnen overleggen. De lijst geeft een duidelijk beeld van de stand der bevolking in die tijd.

Er hadden zich 64 gezinnen met 374 leden opgegeven voor de bijkerk. Maar niet allen zijn tenslotte overgegaan naar de parochie Vragender. In 1868 wordt namelijk het aantal katholieken van Vragender met 352 aangegeven. Dat is 22 personen minder dan in 1864.

Deze vermindering in getal betreft de buurt, die de Bult wordt genoemd. Hiertoe behoorde in die tijd ook een gebied ten westen van de weg naar Aalten, Tongelder geheten. Op de Bult in zijn toenmalige uitgestrektheid woonden 82 katholieken, verdeeld over 14 gezinnen. De lijst van 1864 noemt de volgende gezinshoofden : H. Panneman, J.H. Bennink, J.H. Keuntjes, J. Huitink, H. Lankveld, J.B. Mekes, A. Wolters, J.H. Wolterink, H. Keuntjes, J.W. Elschot, J. Knippenborg, G.J.Elschot, Slatman, van Uemen. Wat ten westen van

de weg naar Aalten woonde, is bij Lichtenvoorde gebleven, zoals A. Wolters, Slatman en van Uemen. Dit zijn juist 10 personen. Het verschil in opgave tussen 1864 en 1868 bedraagt echter 22. Volgens zeggen woonde toen op het Tongerlo ook nog een gezin Elschot. Wellicht moet hierbij nog een vijfde naam gevoegd worden. J. Huitink en J.B. Mekes zijn bij Vragender gebleven, al hebben ze later ook de Bult verlaten.

Vermoedelijk hebben de gezinnen J.H. en H. Keuntjes de overgang naar Vragender nog meegemaakt, voordat zij naar Amerika vertrokken.

Over de scheiding tussen Lichtenvoorde en Vragender schrijft pastoor H. Jongerius nog in 1880 aan Mgr. A.J. Schaepman : "De Menschen zijn zeer ontevreden, en altijd, zoo lang die verdeling heeft plaats gehad, ontevreden geweest, over die verdeling. Zij zeggen wij hebben Monseigneur een pastoor gevraagd voor Vragender en beloofd die te zullen onderhouden als er geen tractement van het land kwam : doch niet op die voorwaarde, dat er een gedeelte van Vragender zoude worden afgenomen". Verder : "...allen...wildten liever bij Vragender zijn...Al die menschen hebben ook aan de kerk van Vragender meegearbeid".

De vijftig overige gezinnen van Vragender zijn in de lijst niet naar buurten ingedeeld. De toewijzing aan de bijkerk stond immers van de beginne af reeds vast. Een aantal van de vermelde gezinnen komt echter in Vragender niet meer voor, namelijk Langert, Winters, Broekmans, Beusink, Knippers, Hunhof, Hulzevoort, ten Woord, Schutten, te Koppel en Steenkamp. Er waren twee gezinnen ter Woord en drie Hulzevoort.

Ook van de families, die nog in Vragender wonen, kwamen toen sommige namen meermalen voor. Zo waren er twee gezinnen : G.J. en J.H. Rentink, G.J. Schilderink en H. Schilderink J. en B. Naberink, Wed. Harmelink en Wed. H. Harmelink, G.J. en Wed. Wolterink en daarenboven op de Bult nog J.H. Wolterink. Een drietal vormen eveneens L.B., G.H. en D.H. Lageschaar. D.H., L., J.B. en op de Bult H. Lankveld zijn vier gezinnen met tesamen 20 personen.

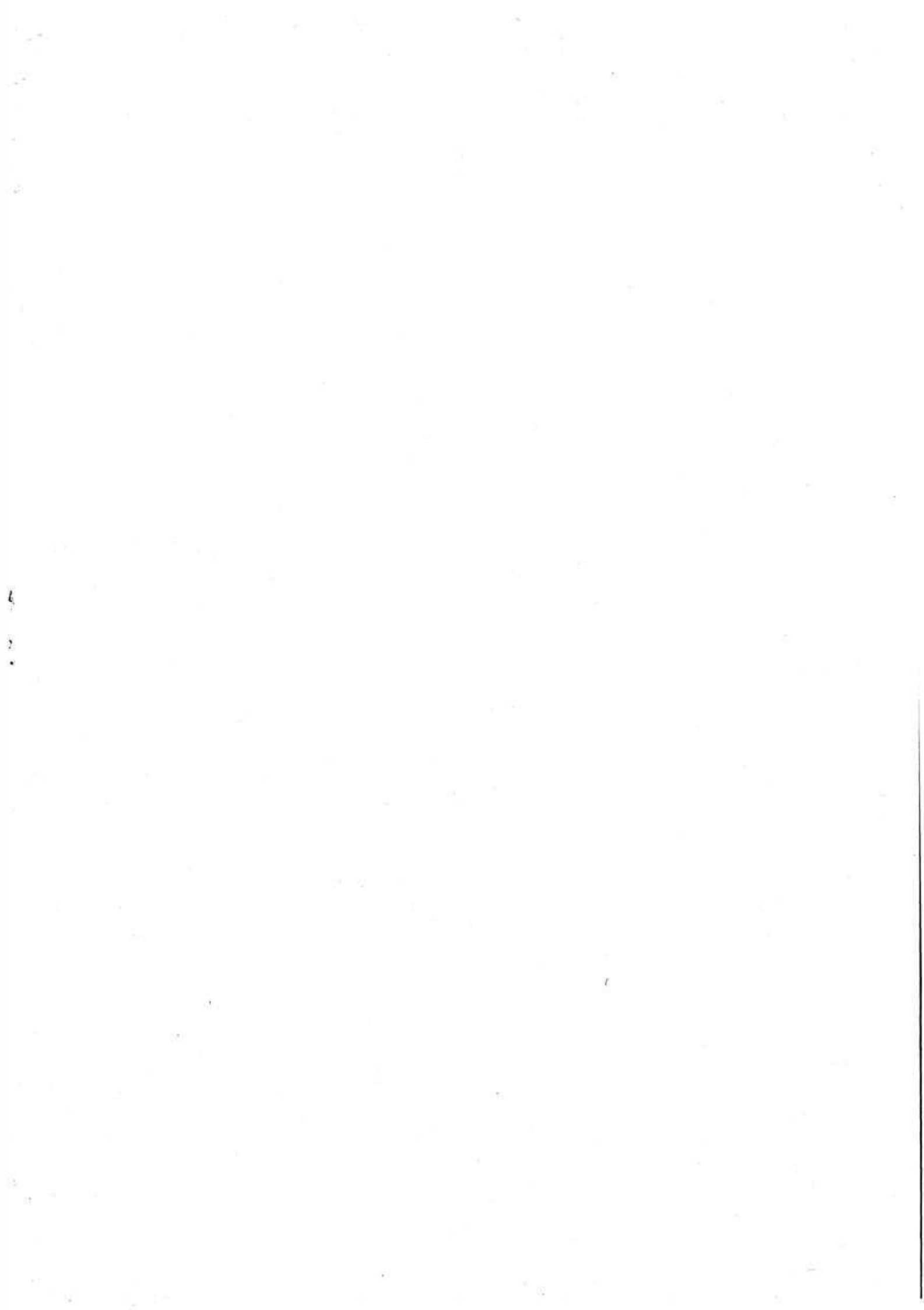
Bij de namen van de gezinnen wordt telkens het aantal leden opgegeven. Hierbij is tevens een verdeling gemaakt tussen communicanten en niet-communican-

ten. In die tijd werd men tot de H.Communie pas toegelaten, als men 11 of 12 jaar oud was. Zo geeft de lijst ook een voorstelling van het aantal kinderen. Volgens de lijst van 1864 telde Vragender, met inbegrip van de Bult, 374 Katholieken, die tot 64 gezinnen behoorden. De opgave van 1868 vermindert dit getal tot 352 omdat een vijftal gezinnen bij Lichtenvoorde moesten blijven. In 1864 waren er naast 308 communicanten 66 niet-communicanten. Onder de 352 katholieken in 1868 bevonden zich 287 communicanten en 65 niet-communicanten. Volgens de lijst van 1864 hadden slechts 29 gezinnen kinderen onder de 11 of 12 jaar. De overige gezinnen (35) bestonden alleen uit communicanten. J.B. Bennink op de Bult had het grootste huishouden. Van de 13 leden waren er nog 5 niet "aangenomen". Het gezin van J.B. Krabben telde op 9 leden ook 5 niet-communicanten. Dan volgt H. Hulzevoort met 4 niet-communicanten op 8 personen. De overige gezinnen hebben minder kinderen onder de elf of twaalf jaar. Het verschil met thans : minder geboorten en meer kindersterfte valt ook op in het doop- en dodenboek van de toenmalige parochie Zieuwent - Harreveld.

De eerste pastoor van Vragender, H. Jongerius, heeft zelf zijn tuin aangelegd en beplant. In de hoeken staan nog de rode beuk en de tanne kastanje met hun machtige stam en brede kroon als een zichtbare parabel van blijvende levenskracht. Met deze bomen is Vragender, dat in 1868 naar 352 katholieken telde, blijven groeien, zodat na 80 jaar de eerst kerk plaats moest maken voor de tegenwoordige, die het godsdienstig middelpunt vormt voor omstreeks 145 gezinnen met 960 leden.

Een godshuis ontstaat uit een christelijke gemeenschap en vanuit het godshuis groeit en bloeit de christelijke geest van een gemeenschap. Waar eens eeltige handen offerend aan hun heiligdom bouwden, daar bidden bijna een eeuw lang gevouwen handen tot Hem, die hier woont als de God met ons. Hier luistert het volk naar Gods woord in Evangelie en uitleg en hoort God het woord van Zijn volk in gebed en zang. Waar gebed is, daar is zegen. Hier wordt ook het offer van de christen één met het offer van Christus. Zo wordt hier glorie aan God in de hoge gegeven en vrede op aarde aan de mensen van goede wil. Van de doop tot de dood vloeit hier voor ieder het leven der genade, dat de mens voor en ook naar God doet leven om hem zo eenmaal eeuwig bij God te doen leven.

Pater M. Reinders o.f.m.

Digitale bewerking
Henk Hanselman
2013